

Zapomniany prekursor: ARTHUR WHARTON

Arthur Wharton był pierwszym czarnoskórym piłkarzem światowej klasy. Pomimo swoich nadzwyczajnych umiejętności sportowych, nigdy nie został w pełni zaakceptowany i zmarł w całkowitym zapomnieniu.

Arthur Wharton urodził się w 1865 roku w Jamestown w Akrze na Złotym Wybrzeżu (dzisiejsza Ghana). W roku 1882 przybył do Anglii na studia. Szybko zrobił karierę w sporcie. W latach 1886-1888 Arthur uważany był za najszybszego człowieka w Wielkiej Brytanii. W 1887 roku pobił rekord Amatorskiego Związku Lekkiej Atletyki w biegu na 100 jardów – jako pierwszy ustanowił wynik na poziomie 10 sekund. Był to ówczesny rekord świata. Wharton był niezwykle wszechstronnym sportsmenem – uprawiał również piłkę nożną, rugby, kolarstwo oraz krykieta.

Piłkarską karierę zaczynał jako bramkarz Darlington Football Club. Na przełomie roku 1885 i 1886 został dostrzeżony przez drużynę Preston North End, do której dołączył na początku następnego sezonu. Jego zespół doszedł do półfinału w rozgrywkach o Puchar Anglii. Od 1889 roku zaczął grać zawodowo w FC Rotherham Town, następnie w Sheffield United, Stalybridge Celtic i Ashton North End. Karierę piłkarską zakończył w 1902 roku, a jego ostatnim klubem był drugoligowy Stockport County. Swój ostatni mecz rozegrał przeciwko drużynie Newton Heath w lutym 1902.

Wharton był niekonwencjonalnym i efektownie grającym piłkarzem. Jako bramkarz znany był ze świetnych, skutecznych wybić. Dzięki doświadczeniu w sprincie grywał również jako skrzydłowy.

Arthur urodził się w rodzinie pochodzącej z wyższych warstw klasy średniej, jednakże jego decyzja o rozpoczęciu kariery sportowej sprawiła, iż spadł na nieco niższy poziom w drabinie społecznej. Po zakończeniu kariery starał się na przykład o posadę urzędniczą w administracji państwowej Złotego Wybrzeża, lecz ze względu na swoje osiągnięcia w sporcie nie był uważany za osobę godną piastowania poważnej posady, wskutek czego Wharton pracował głównie jako przewoźnik w kopalniach na południu Yorkshire. Zmarł w grudniu 1930 roku i został pochowany w Edlington, leżącym w południowej części Yorkshire.

W latach 90. XIX w. rola bramkarza polegała w pewnym sensie na „odstraszeniu”, „byciu złym” lub wręcz niebezpiecznym. W tamtej epoce bramkarze mogli odbierać piłkę na całej swojej połowie boiska. Mogli też być zaatakowani bez względu na to, czy mieli w rękę piłkę, czy też nie. Jeśli bramkarz chciał złapać piłkę na przedpolu, musiał mieć zdol-

ności obronne oraz ofensywne. Zanim więc Arthur wybił piłkę, musiał najpierw przedrzeć się do niej siłą.

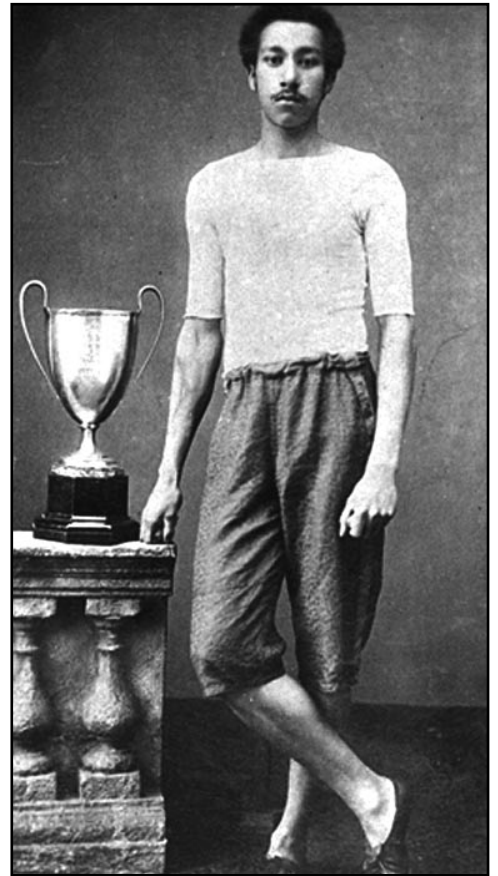
Gra Arthura musiała być niezwykła: „W meczu Rotherhamu z Sheffield Wednesday w Olive Grove widziałem, jak Wharton podskoczył, złapał rękami poprzeczkę i chwycił piłkę między nogi. Trzej biegący na niego napastnicy wpadli do wnętrza bramki. Czegoś takiego nie widziałem już nigdy przez kolejne pięćdziesiąt lat obserwowania rozgrywek piłki nożnej” („Sheffield Telegraph & Independent”, 12 stycznia 1942 roku).

Wharton nie był jednak doceniany przez wszystkich jednakowo: „Dobrzy sędziowie twierdzą, że jeżeli Wharton będzie bramkarzem w North End w Pucharze Anglii, to szanse ich wygranej się zmniejszą. Podzielał ich zdanie... Czy ten smoluch nie widzi, że bramka to nie miejsce dla błazna? Niektórzy nazywają to opanowaniem – bzdura” (*Whispers* – sprawozdawca sportowy dla „Athletic Journal”, 1887).

W sezonie 1894-1895 Arthur zagrał trzy mecze w drużynie Sheffield United, w czolowym ówczesnym klubie angielskim, na pozycji bramkarza. Nieprzypadkowo grał właśnie na niej. Do Sheffield został zwerbowany przez Toma Botta, swojego managera w czasach kariery sprinterskiej. Bott pełnił w United rolę prezesa oraz nieoficjalnego managera drużyny. Dodatkowo Arthur, który nie stronił od alkoholu, został skuszony perspektywą przejścia pubu Sportsman Cottage w Button Lane.

Na jego nieszczęście, Sheffield United podpisał wówczas również kontrakt z innym niezwykle szybkim i obiecującym bramkarzem, 19-letnim Williamem Foulke, nazywanym przez kibiców *Fatty* (ang.: *Grubasek*)¹. Po raz pierwszy w życiu Arthurowi nie udało się utrzymać na swojej pozycji. W barwach United zagrał jedynie trzy mecze, przeciwko Leicester Fosse, Linfield Belfast i Sunderland. Podczas tego ostatniego meczu, na stadionie Roker Park w Sunderland, Arthur zadebiutował w pierwszej lidze. *Cutlers*, jak wówczas nazywano klub Sheffield United, przegrali 2:0. Jeden z goli wpadł z winy Arthura, ponieważ nie trafił w piłkę podczas próby piąstkowania.

Gdy Arthur Wharton dołączył do United, najlepsze sportowe lata miał już za sobą (apogeum osiągnął w latach 80. XIX wieku). Po ustanowieniu rekordu na „setkę” przeszedł na zawodowstwo i wygrał nieoficjalne Mistrzostwa September Handicap w Queens Ground,

Arthur Wharton z trofeum Amatorskiego Związku Lekkiej Atletyki

w Sheffield, w 1888 roku. Natomiast największym osiągnięciem Arthura w piłce nożnej był wspomniany już półfinałowy mecz o mistrzostwo Anglii. Zagrał w barwach Preston North End przeciwko West Bromwich Albion. Mimo że dawano jego drużynie duże szanse na wygraną, Preston przegrali 3:1.

Wharton grał również profesjonalnie w krykieta i to aż do czterdziestego roku życia.

Wiele o osobowości Arthura mówi fakt, że był otoczony wielką estymą przez ludzi, wśród których mieszkał. Stał się prawdziwą legendą klasy robotniczej z północy Anglii i to mimo że pochodził z Ghany, a do tego z bogatej rodziny. Jak każdy inny czarnoskóry w tym czasie, Wharton był prześladowany na tle rasowym, lecz nigdy nie zachowywał się jak ofiara. Walczył nawet, co jest udokumentowane, ze swoimi prześladowcami. Był dumnym, lecz nie aroganckim człowiekiem.

Przez 67 lat leżał pochowany w nieoznakowanym grobie na cmentarzu w Edlington. Dopiero w 1997 roku, gdy organizacja Football Unites – Racism Divides (ang.: Futbol Łączy – Rasizm Dzieli) zorganizowała zbiórkę pieniędzy na napisanie biografii Whartona², udało się zgromadzić ich wystarczająco dużo, by dodatkowo postawić pomnik na jego grobie.

W roku 2011 Football Unites – Racism Divides otrzymało od Heritage Lottery Fund fundusze w celu przeprowadzenia dwuletniej kampanii poświęconej spuściznie Arthura. Tak powstał Arthur Wharton Heritage Project (ang.: Projekt Dziedzictwa Arthura Whartona). W jego ramach przekazano między innymi fundusze szkołom w południowym Yorkshire. Miały one odnaleźć informacje na temat Whartona – głównie jego kariery krykieterskiej, a także pracy w kopalniach.

FOOTBALL UNITES – RACISM DIVIDES

William Henry Foulke w koszulce Sheffield United

KALENDARIUM NAJWAŻNIEJSZYCH WYDARZEŃ Z ŻYCIA ARTHURA WHARTONA STWORZONE PRZEZ MUZEUM W DONCASTER

1865⇒ Urodziny w Akrze na Złotym Wybrzeżu w Afryce Zachodniej (dzisiejsza Ghana). Ojciec był metodystycznym kaznodzieją oraz misjonarzem z Grenady (Indie Zachodnie). Matka spokrewniona z rodziną królewską ludu Fante. Oboje mieli skoczkie korzenie.

1866⇒ Starsi bracia Arthura powracają do Akry z angielskiego Wesleyan College.

1869⇒ Powstanie zbrojne ludu Aszanti na Złotym Wybrzeżu.

1870⇒ Arthur wraz z ojcem i starszą siostrą Clarrą wyjeżdża do Anglii, gdzie rozpoczyna ona naukę w szkole z internatem. Arthur wraca, prawdopodobnie po to, by rozpocząć naukę w wesleyańskiej (metodystycznej – dop. red.) szkole podstawowej w James Town w Akrze.

1872⇒ Ojciec Arthura kieruje nabożeństwami metodystycznych misjonarzy na Złotym Wybrzeżu.

1873⇒ Wojna między Aszanti a Anglikami. Ojciec Arthura służy jako metodystyczny kapelan w brytyjskiej armii walczącej z Aszanti. Ginie na Maderze, a matka Arthura powraca do Cape Coast, rodzinnego miasta na Złotym Wybrzeżu.

1875⇒ Arthur zostaje wysłany do Londynu, aby przez kolejne cztery lata pobierać nauki w szkole dra Cheyne'a przy Burlington Road.

1878⇒ Na Złotym Wybrzeżu zostaje wprowadzony prawny i administracyjny system segregacji rasowej, który trwa do 1882.

1879⇒ Arthur rozpoczyna naukę w wesleyańskiej szkole średniej w Cape Coast. W euroafrykańskiej społeczności dominuje krykieta, lekkoatletyka oraz piłka nożna.

1881⇒ Arthur wraz z trzema kuzynami wyjeżdża do Anglii. Jego wujek (właściciel gazety oraz zamożny przedsiębiorca) finansuje edukację Arthura w metodystycznym college'u Shoal Hill w Cannock.

1882⇒ Arthur studiuje przez trzy lata teologię oraz gra w piłkę w Cannock i White Cross Football Club. Oprócz tego gra w rugby dla wesleyańskiej drużyny Hope Cricket Club.

1885⇒ Shoal Hill zostaje zamknięte, więc Arthur przenosi się do Cleveland College w Durham. Amatorsko trenuje lekkoatletykę, co zasugerowano mu po osiągnięciach odniesionych w krykieta i futbolowej drużynie w Darlington.

1886⇒ Gra jako bramkarz w 32 amatorskich meczach futbolowych dla Darlington FC. Oprócz tego gra dla Newcastle i Durham. Trenuje biegi dla Birchfield Harriers (niedaleko Birmingham). Zwycięża w Stamford Bridge w Londynie w zawodach Amatorskiego Związku Lekkiej Atletyki w biegu na 100 jardów z wynikiem 10 sekund. Rekord ten nie został pobity przez kolejne 30 lat!

1887⇒ Gra jako bramkarz w Preston North End oraz Middlesbrough. Bierze udział w kilku meczach charytatywnych (mecz dobroczynny w Darlington – ostatni sezon amatorski). Debiutuje w Sheffield United. Jest nominowany do reprezentacji, ale nie zostaje wybrany. W dalszym ciągu trenuje amatorsko bieganie. Ustanawia rekord w kolarstwie – w wyścigu rowerów trójkołowych z Blackburn do Preston. Po zakończeniu nauki zastanawia się nad powrotem do Afryki.

1888⇒ Rozpoczyna grę w lidze futbolowej. Arthur odchodzi z Darlington i przeprowadza się do

Sheffield, aby zawodowo trenować biegi. Trenuje w Sheffield (razem z innymi czarnoskórymi biegaczami) oraz w Rotherham, przygotowując się do sierpniowych zawodów Doncaster Sprint Handicap. W dalszym ciągu gra w piłkę dla Preston North End oraz w rugby dla Heckmondwike.

1889⇒ Gra profesjonalnie jako bramkarz dla Rotherham Town. Bierze udział w biegach w Edynburgu z dużym handicapem³. Gra zawodowo w krykieta dla (Rotherham) Greasborough.

1890⇒ Przystaje biegać zawodowo. Żeni się z Emmą Lister z Greasborough. Strajk pracowników odlewni skutkuje niską frekwencją w Rotherham Town F.C.

1891⇒ Wchodzi w posiadanie Albert Tavern w Rotherham. Gra w krykieta dla drużyny policyjnej Rawmarsh Borough oraz w piłkę dla Town F.C.

1893⇒ Długi strajk górników skutkuje problemami dla Rotherham Town F.C. Arthur ubiega się (bezskutecznie) o posadę urzędniczą na Złotym Wybrzeżu.

1894⇒ Arthur przenosi się do Sheffield United F.C. Jednocześnie prowadzi pub w Sheffield. Nadal gra w krykieta dla Rotherham.

1895⇒ Wchodzi nowy przepis zabraniający uderzania bramkarza barkiem, co zmniejsza ryzyko doznania kontuzji.

1896⇒ Arthur po sezonie w Sheffield na krótko powraca do Rotherham Town, jednakże Town boryka się z problemami. Zapisuje się do Stalybridge Rovers F.C. jako gracz i jednocześnie trener. Zawodowo gra w krykieta dla Stalybridge. Wielka Brytania wysłała siły zbrojne do walki z Aszanti na Złotym Wybrzeżu.

1897⇒ Arthur przechodzi do Ashton North End F.C. jako kapitan. Gra na pozycji środkowego napastnika. Później staje na bramce. Zostaje członkiem nowo utworzonego Związku Zawodników. Boryka się z problemami zdrowotnymi.

1898⇒ Ashton North End zostaje zlikwidowane, Arthur powraca do Stalybridge Rovers.

1899⇒ Arthur zostaje wybrany do drużyny Rest of Lancashire League. W południowej Afryce rozpoczyna się wojna burska, w którą Wielka Brytania angażuje bardzo duże siły. Drużyna czarnych piłkarzy z Afryki objeżdża Wielką Brytanię.

1900⇒ Arthur odchodzi ze Stalybridge Rovers. Wojna Wielkiej Brytanii przeciwko Aszanti trwa nadal.

1901⇒ Arthur zaczyna grać dla Stockport County Football Club.

1902⇒ Ostatni mecz Arthura w lidze piłkarskiej. Rezygnuje z kariery sportowej i odchodzi z Lancashire.

1903⇒ Jest rozgrywanym w Rotherham.

1907⇒ Gra w krykieta dla Rotherham Town Club.

1912⇒ Rozruchy pracowników przemysłowych na Północy.

1914⇒ Arthur dostaje ofertę trenowania drużyny krykieta w Durham, jednakże nie może jej przyjąć, gdyż w okolicy nie ma dla niego pracy.

1915⇒ Przez kolejne 15 lat pracuje w kopalni Yorkshire w Edlington, niedaleko Doncaster, jako przewoźnik. Resztę życia spędza w tej wiosce.

Arthur Wharton

1926⇒ Strajk generalny. Arthur jest członkiem Federacji Górników, będącej prekursorem Narodowego Związku Górników.

1930⇒ Arthur cierpi z powodu przewlekłej choroby. Zostaje wysłany do sanatorium Springwell House. Umiera 12 grudnia w wieku 65 lat i zostaje pochowany na cmentarzu miejskim w Edlington w nieoznaczonym grobie.

1944⇒ Emma Wharton umiera, nie pozostawiając żadnego potomstwa i zostaje pochowana na cmentarzu Masbrough w Rotherham. Obok niej pochowana zostaje jej siostrzenica Minnie Wharton Proctor.

1997⇒ Podczas specjalnej ceremonii na grobie Arthura Whartona na cmentarzu w Edlington zostały postawione pamiątkowy nagrobek.

PRZYPISY

¹ William Henry Foulke był, obok Johna Williama Robinsona (który zapoczątkował widowiskowe parady bramkarskie, zwane od jego nazwiska robinsonadami), legendarnym bramkarzem pionierskiej ery piłki nożnej. Urodził się 12 kwietnia 1874 roku w Dawley, w hrabstwie Shropshire, na terenie Anglii. W czasach kariery sportowej był profesjonalnym krykiecistą oraz bramkarzem piłkarskim, jednakże znany był nie tylko z powodu znakomych umiejętności, ale i... gabarytów. Przy wzroście 188 centymetrów ważył aż 150 kilogramów, co nie przeszkadzało mu w grze. Był zawodnikiem Sheffield United (pomógł drużynie dojść trzykrotnie do finału Pucharu Anglii – dwukrotnie Sheffield zwyciężyło – oraz zdobyć mistrzostwo kraju), Chelsea Londyn i Bradford City. W roku 1897 bronił bramki reprezentacji Anglii w meczu z Walią. Po zakończeniu pierwszego spotkania finału Pucharu Anglii w roku 1902 Foulke zaprotestował, twierdząc, że wyrównujący gol dla Southampton nie powinien być uznany. Opuścił szatnię nieubrany i zaczął gonić sędziego, pana Kirkhama, który znalazł schronienie w schowku na miotły. Dopiero grupa oficjeli Angielskiego Związku Piłkarskiego powstrzymała krewkiego bramkarza przed wyrwaniem drzwi od schowka z zawiasów i osiągnięciem sędziego (za: www.igol.pl – dop. red.).

² Historię Whartona można poznać dzięki lekturze książki biograficznej pt. *The First Black Footballer: Arthur Wharton 1865-1930* (ang.: *Pierwszy czarnoskóry piłkarz: Arthur Wharton 1865-1930*), autorstwa Phila Vasili.

³ Sposób rozgrywania wczesnych zawodów lekkoatletycznych.